

פרשת ויקהל התשפ"ד

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

In memory of Joel H. Golovensky

1. שמות פרק לה (פרשת ויקהל)

(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אֶנְרִי בֶן־חֹר לְמִטֵּה יְהוּדָה: (לא) וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכֹל־מְלָאכָה: (לב) וּלְחָשַׁב מְחֻשְׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: (לג) וּבַחֲרֻשֵׁת אֶבֶן לְמִלֵּאת וּבַחֲרֻשֵׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכֹל־מְלָאכֶת מְחֻשְׁבֹת: (לד) וּלְהוֹרֹת נֹתֵן בְּלִבּוֹ הוּא וְאֶהְיֶאֱבֹד בֶּן־אֲחִיסָמָד לְמִטֵּה־דָן: (לה) מִלֵּא אַתֶּם חֻכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכֶת חֲרָשׁוֹ וְחָשַׁב וְרָלָם בְּתַכְלֵת וּבְאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאַרְגָּ עֲשִׂי כָל־מְלָאכָה וְחָשַׁבִי מְחֻשְׁבֹת:

2. בראשית פרק מט פסוק ח - יח (פרשת ויחי)

(ח) יְהוּדָה אַתָּה יְיָדוּדָה אֶתִּידָה בְּעֶרְפִי אִיבִידָה יִשְׁתַּחֲוֶי לָךְ בְּנֵי אֲבִיךָ: (ט) גֵּוֶר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטְרַף בְּנֵי עֲלִית כָּרַע רַבֵּן כָּאֶרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יִקְיָמוּ: (י) לֹא־יִסּוּר שְׁבֹט מִיְהוּדָה וּמִתַּחַק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֵא שִׁילּוֹ וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים: (יא) אֶסְרִי לְגִפּוֹן עִירוֹ וְלַשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנֶה כַּבֶּס בַּיּוֹן לְבִשּׁוֹ וּבְדָם־עַנְבִים סוּתוֹ: (יב) חֲכִלִּילִי עֵינַיִם מִיָּנִין וּלְבֹן־שֹׁנִים מִחֶלֶב: פ ... (טז) דָּן יִדְיוֹ עִמּוֹ כְּאֶתֶד שְׁבֹטֵי יִשְׂרָאֵל: (יז) יְהִי־דָן נְחֹשׁ עַל־יְדָרְךָ שְׁפִיפֹן עַל־יְאֲרַח הַנְּשֹׁף עַקְבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רַכְבּוֹ אַחֲוֹר: (יח) לִישׁוּעָתְךָ קִנִּיתִי ה': ס

3. דברים פרק לג (פרשת וזאת הברכה)

(ז) וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאַל־עֲמֹו תְּבִיֶאֱמוּ יְדִיו רַב לֹו וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: ... (כב) וּלְדָן אָמַר דָּן גֵּוֶר אַרְיֵה יִצְק מִן־הַבָּשׂוֹן:

4. במדבר פרק י פסוק כה (פרשת בהעלותך)

וְנוֹסַע דָּגַל מַחֲנֶה בְּנִי־דָן מְאַסֶּף לְכָל־הַמַּחֲנֶת לְצַבְּאֹתָם וְעַל־צָבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

5. רש"י במדבר פרק י פסוק כה (פרשת בהעלותך)

מאסף לכל המחנות - תלמוד ירושלמי לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו...

6. דעת זקנים מבעלי התוספות במדבר פרק י פסוק כה (פרשת בהעלותך)

מאסף לכל המחנות. לפי שהיה אחרון וכל מי שהיה מתאחר בשביל שום דבר היה מתעכב עמהן לכך נקרא מאסף:

7. בעל הטורים במדבר פרק י פסוק כה (פרשת בהעלותך)

שבט דן על שהיה עמהם פסל מיכה על כן אין איש מאסף, שהענן היה פולט אותם ועמלק הרג בהם (תנחומא תצא י) ונפלו כעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף:

8. רש"י שמות פרק לב פסוק ד (פרשת כי תשא)

עגל מסכה - כיון שהשליכו לכור, באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במצרים, והיה בידו שם, וטס שכתב בו משה עלה שור, עלה שור, להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס, והשליכו לתוך הכור ויצא העגל:

ושמעתי שמחנה דן היה חוץ לענן, משום פסל מיכה, כמו שיסד הפייט (פ' זכור, אזכיר סלה) מטם פלט, מ"מ נוכל לומר משום כבודו של משה עבר החץ בענן:

9. בראשית רבתי עמוד 264

וי"א טס של זהב נטל וכתב שם המפורש וחקק בו צורת שור על שם יוסף שנקרא שור, בכור שורו (דברים ל"ג י"ז), וצעק ואמר עלה שור עלה שור. מיד צף ארונו של יוסף ונטלו משה. אמרו מיכה היה שם ונטל את הטס,

וכשעשה אהרן אותו מעשה נטל מיכה אותו טס והשליכו לאש ואמר עלה שור עלה שור, ויצא אותו עגל מן האש... מכח שם המפורש שחקק בו...

10. הדר זקנים שמות פרק לב פסוק כד (פרשת כי תשא)

ויצא העגל הזה. נראה שהתיך זהב ויצק בדפוס ויצא משם בבת אחת. וי"מ מיכה היה שם שיצא מתוך הבנין שנתמעך במצרים. וצריך פ"ל לפ"י זה שהיו משקעים תינוקות ישראלים בבנין והיה משה מצטער. א"ל הקדוש ברוך הוא אל תצטער כי כל המשוקעים סופם היה לקלקל מעשיהם. וזרוק שמי המפורש להעלות אחד מהם משם ותראה מה אחריתו. לקח משם והשליכו והעלה מיכה ואותו השם בידו השליכו תוך הכור ויצא העגל ולכך נקרא מיכה שנתמכרך בבנין:

11. מושב זקנים שמות פרק לב פסוק ח - יא (פרשת כי תשא)

עשו להם עגל. פר"ש יש אומר מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי הבניין. כתב בספר ילמדנו (וכ"א סנהדרין ק"א) ויקח משה את עצמות יוסף כו' מניין היה יודע משה היכן קבור. וקתני התם במדרש מיכה שנתמכרך בבנין של פרעה שהיו בונין ישראל והיו נוטלים המצריים את בני ישראל כשהם קטנים ומניחים אותם בבנין אבנים, אמר משה לפני ה' רבונו של עולם כך עושים לבני אברהם יצחק ויעקב, אמר לו הקדוש ברוך הוא אלו הקטנים שמניחים אותם במקום אבנים אם יתקיימו בעולם יהיו רשעים וקוצים אני מכלה מהכרם, וקח אחד מהם ותראה אחריתו, וכן עשה לקח מיכה ועכב אותו מבין החומה עד כי גדל ויצא לתרבות רעה, ועל ידו נעשה העגל כדפר"ש:

12. שמות רבה (וילנא) פרשה מ סימן ד (פרשת כי תשא)

דבר אחר, ראה קראתי בשם, ... ובצלאל נקראו לו ששה שמות ואף מינסו ובא משבטו של יהודה, שפאמר (דברי הימים א ד' א' ב'). בני יהודה פרץ וחקצרון וכרמי וחור ושוכל, וראקה וגו', ואין חצרון אלא בן בנו של יהודה, שפאמר (בראשית מ"ו י"ב). ויהיו בני פרץ חצרון וחקמול, וכתיב (דברי הימים א ב' כ"ד). ואחר מות חצרון בכלב אפרתה, וכי יש אדם מת באדם, שפתיב: ואחר מות חצרון בכלב, אמר ריש לקיש מהו ואחר מות חצרון בכלב וגו' משמת חצרון בא כלב אל אפרתה, זו מרים שהיה שמה אפרתה, ולמה נקרא שמה פון, שהיו ישראל פרים ורבים על ידיה, (דברי הימים א ב' י"ט כ'). ותלד לו את חור, וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל, (דברי הימים א ד' ב'). אמר רבי חנינא בן פזי אין לה גדול משבט יהודה ואין לה ירוד משבט דן, שהיה מן הלחנות, ומה כתיב בו (בראשית מ"ו י"ב): ובני דן חשים, אמר הקדוש ברוך הוא יבוא וינדונג לו, שלא יהו מבזין אותו ושלא יהא אדם רוחו גסה עליו, לפי שהגדול והקטן שוין לפני המקום, בצלאל משל יהודה ואהליאב מדן והוא מזדונג לו, אמר רבי חנינא הגדול והקטן שוים. לעולם אל יהא אדם מניח בצרו, המשפן בשני שבטים אלו נעשה, וכן המקדש, שלמה מיהודה, וחרם (מלכים א ז' י"ד): בן אשה אלמנה ממטה נפתלי, אמר הקדוש ברוך הוא אני הוא בצרכן, אל תניחו בצרכן ולא בצרן של אבותיכם, אף אתם אל תניחו אותו, דכתיב (איוב כ"ב כ"ה): והיה שדי בצרקה, עשה אותו בצרקה, שיהא עמה בצרקה שמגיע אתכם, שפאמר (תהלים צ"א ט"ו). עמו אנכי בצרה.

13. דברי הימים א פרק ב פסוק א - כ

(א) אלה בני ישראל ראובן שמעון בני ויהודה יששכר וזבלון: (ב) דן יוסף ובנימין נפתלי גד ואשר: (ג) בני יהודה ער ואונן ושלה ולושה נולד לו מבת-שווע הקנענית ויהי ערו בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו: (ד) ותמר כלתו ילדה לו את-פרץ ואת-זרח כל-בני יהודה חמשה: (ה) בני-פרץ חצרון וחקמול: (ו) ובני זרח זמרי ואיתן וסימן וכלכל וזרע פלם חמשה: (ז) ובני פרמי עכר עוכר ישראל אשר מעל בתרם: (ח) ובני איתן עזריה: (ט) ובני חצרון אשר נולד-לו את-יחזקאל ואת-רם ואת-כלובי: (י) ורם הוליד את-עמינדב ועמינדב הוליד את-נחשון נשיא בני יהודה: (יא) ונחשון הוליד את-שלמא ושלמא הוליד את-בעז: (יב) ובעז הוליד את-עובד ועובד הוליד את-ישי: (יג) ואישי הוליד את-בכרו את-אליאב ואבינדב השני ושמעא השלישי: (יד) נתנאל הרביעי רדי החמישי: (טו) אצם הששי דויד השבעי: (טז) ואחיותיהם צרויה ואביגיל ובני צרויה אבשי וזאב ועשהאל שלשה: (יז) ואביגיל ילדה את-עמשא ואבי עמשא יתר הישמעאלי: (יח) וכלב בן-חצרון הוליד את-

עזובה אשה ואת-יריעות ואלה בניה גשר ושובב וארדון: (ט) נתמת עזובה ונקח-לו כלב את-אפרת ותלד לו את-חור: (כ) וחור הוליד את-אורי ואורי הוליד את-בצלאל: ס

14. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יא עמוד ב

"ותאמרן המילדות אל פרעה פי לא כנשים וגו'". מאי "חיות"? אילימא חיות ממש, אטו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולודה? אלא אמרו לו, אומה זו כחיה נמשלה: יהודה "גור אריה", דן "יהי דן נחש", נפתלי אילה שלחה, "יששכר חמור גרם", יוסף "בכור שור", בנימין זאב יטרף". דכתיב ביה כתיב ביה. ודלא כתיב ביה כתיב ביה: "מה אמה לבניא בין אריות רבצה וגו'". "ויהי פי יראו המילדות את האלהים ויעשו להם בתיים". רב ושמואל, חד אמר: בתי כהונה ולויה, וחד אמר: בתי מלכות. מאן דאמר בתי כהונה ולויה אהרן ומשה. ומאן דאמר בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי, דכתיב: "נתמת עזובה אשת פלב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור". וכתבי: "ודוד בן איש אפרתי וגו'". וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה גשר ושובב וארדון? בן חצרון? בן יפנה הוא! בן שפנה מעצת מרגלים. ואכתי: בן קנז הוא, דכתיב: "ויילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב!" אמר רבא: חורגו דקנז הנה. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יב עמוד א דיקא נמי דכתיב "הקנזי". **שמע מינה. "עזובה" זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה שהפל עזובה מתחילתה. "הוליד" והלא מינסב הנה נסיב לה! אמר רבי יוחנן: כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה. "יריעות" שהיו פניה דומין ליריעות. ו"אלה בניה" אל תקרי בניה אלא "בונה", "גשר" שישר את עצמו. "שובב" ששיבב את יצרו, ו"ארדון" שרדה את יצרו, ואיפא דאמרי: על שהיו פניה דומין לנרד.**

15. רש"י מסכת סוטה דף יב עמוד א

עזובה שהכל עזובה - שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה נמי חלאה ועזובה שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה. והא מיסב נסבה - כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו וגו' אלמא איתתיה הואי. לשם שמים - כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם בב"ב ביש נוחלין (דף ק).

16. שמות רבה (וילנא) פרשה א סימן יז (פרשת שמות)

ויהי פי יראו המילדות וגו', רב ולוי, חד אמר בתי כהנה ובתי לויה. וחד אמר בתי מלכות. בתי כהנה ולויה ממשה ואהרן, בתי מלכות ממרים, לפי שדוד בא ממרים, דכתיב (דברי הימים א ב, יח): וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה גשר ושובב וארדון. עזובה זו מרים, ולמה נקראת שמה עזובה, שהפל עזובה. הוליד, והלא אשתו היתה, אמר רבי יוחנן ללמדך שכל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה. יריעות, שהיו פניה דומין ליריעות... נתמת עזובה, מלמד שנתחילית ונהגו בה מנהג מתה. וגם כלב עזובה (דברי הימים א ב, ט): ויקח לו כלב את אפרת, זו מרים, למה נקרא שמה אפרת, שפרו ורבו ישראל על ידיה. מהו ויקח לו, שאחר שנתרפאת עשה בה מעשה לקוחין, הושיבה באפריון ברב שמחתו בה. וכן אתה מוצא במקום אחר שקורא למרים שני שמות על שם המארע שארע לה, הדא הוא דכתיב (דברי הימים א ד, ה): ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה. אשחור זה כלב, לפי שאשחור בן חצרון היה, ולמה נקרא שמו אשחור, שהשחירו פניו בתענית. אבי, שנעשה לה כאב. תקוע, שתקע לבו לאביו שבשמים. היו שתי נשים, כשתי נשים. חלאה ונערה, לא חלאה ונערה הנאי, אלא מרים היתה, ולמה נקראת חלאה ונערה, שחלתה וננערה מחליה, והחזירה הקדוש ברוך הוא לנערותה. (דברי הימים א ד, ו): ותלד לו נערה, לאחר שנתרפאה ילדה לו בנים.

17. הדר זקנים שמות פרק יז פסוק יא (פרשת בשלה)

וכאשר יניח ידו. היו יודעים ישראל שצריכים סיוע. ובפרשת משפטים פ"ל כן. ואביו של חור כלב בן יפונה. שנא ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. ואפרת זו מרים כדאי' בסוטה. וקשה דאדרבה בסוטה מסיק ותמת עזובה. ועזובה זו מרים. ולמה נקראת שמה עזובה וכו' ובהאי קרא גופיה דותמת עזובה כתי' ויקח לו כלב את אפרת וכו' ומיהו ששה דהתם י"ל דה"ק קרא. ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור אעזובה דרישיה דקרא קאי. ומ"מ קשה דהכא פי' דאפרת זו מרים. ובסוטה משמע דעזובה זו מרים צ"ע:

18. דעת זקנים מבעלי התוספות שמות פרק יז פסוק י (פרשת בשלה)

ומשה אהרן וחור. פירש"י חור בנה של מרים היה גם בפרשת ואלה המשפטים פי' כן שחור בנה של מרים ואביו כלב שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. אפרת זו מרים כדאית' במס' סוטה ומקשי' העולם אדרבה בסוטה מסיק ותמת עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזובה ובאותו פסוק כתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וא"כ לא זו היא מרים וגם כן משמע דחור לאו בנה של מרים דהא בן אפרת הוה. ואומר אני דיפה פירש"י וקושיא שלהם אינה קושיא כי כן הפסוק בדברי הימים וכלב בן חצרון הוליד את עזובה ויקח אשה את יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי וגו'. ובסוטה פירש"י כלב בן חצרון הוא ומשנה בן יפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנז הוא דכתיב וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב אמר רבא חור בנה דקנז היה דיקא נמי דכתיב כלב בן יפנה הקניזי ש"מ ומסיק עזובה זו מרים ולמה נקראת עזובה שהכל עזובה ונ"ל דהיינו כשהיתה מצורעת ופריך הוליד את עזובה והלא אשתו היתה א"ר יוחנן ללמדך שכל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה ואת יריעות פי' גם היא מרים ולמה נקרא שמה יריעות שהיו פניה דומות ליריעות לבנות וכתוב ואלה בניה אל תיקרי בניה אלא בניה פי' כלב בעלה ונקרא ישר על שם שישר עצמו. ושובב על ששב מעצת מרגלים. וארדון על שם שרדה ביצרו ולפיכך אני אומר ששם מפרש כל שמות כלב וכל שמות מרים ושמה מרים ועזובה ויריעות ואפרת ונקרא' אפרת על שהיא בעלת חן כמו אפריון נמטייה ואומר אני דה"פ דקרא וסרס המקרא ודרשהו ותמת עזובה זו מרים ויקח לו כלב את אפרת דהיינו נמי מרים עצמה ותלד לו את חור קודם מותה והשתא ניחא הכל למבין:

19. שופטים פרק יח

(א) בַּיָּמִים הֵהָם אִין מְלִךְ בְּיִשְׂרָאֵל וּבַיָּמִים הֵהָם שָׁבַט הַדְּנָי מִבְּקִשְׁלוֹ וְנָחְלָה לְשִׁבְתָּ כִּי לֹא- נָפְלָה לוֹ עַד-הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ-שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה: ס (ב) וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי-דָן מִמְּשֻׁפְחָתָם חַמְשָׁה אַנְשִׁים מִקְצוֹתָם אַנְשִׁים בְּנֵי-חֵיל מְצָרָעָה וּמֵאֲשֻׁתָאֵל לְרַגֵּל אֶת-הָאֶרֶץ וְלַחְקֹרָהּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם לָכוּ חִקְרוּ אֶת-הָאֶרֶץ וַיָּבֹאוּ הַרְאָפְרַיִם עַד-בֵּית מִיכָה וַיְלִינוּ שָׁם: (ג) הֲמָה עִם-בֵּית מִיכָה וְהִמָּה הִפְּירוּ אֶת-קוֹל הַבַּעַר הַלְנִי וַיִּסְּרוּ שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי-הֵבִיאָךְ הֵלֶם וּמָה- אַתָּה עוֹשֶׂה בְּזֶה וּמָה-לָּךְ פֶּה: (ד) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כִּזֶּה וְכִזֶּה עָשָׂה לִי מִיכָה וַיִּשְׁפְּרֵנִי וְאֵהִי לְךָ לְכֹהֵן: (ה) וַיֹּאמְרוּ לוֹ שְׂאֵל-נָא בְּאֵלֵהֶם וּגְדַעְהָם הַתְּצַלִּים דְּרַפְּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הַלְכִים עֲלֶיהָ: (ו) וַיֹּאמְרוּ לָהֶם הִפְּתוּ לָכוּ לְשִׁלּוֹם נָכַח הוּא דְרַפְּכֶם אֲשֶׁר תִּלְכוּ-בָּהּ: פ ... (יא) וַיִּסְעוּ מִשָּׁם מִמְּשֻׁפְחַת הַדְּנָי מְצָרָעָה וּמֵאֲשֻׁתָאֵל שְׁשֻׁמָּאוֹת אִישׁ חֲגוּר כְּלִי מִלְחָמָה: (יב) וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְּקִרְיַת יִעָרִים בֵּיהוּדָה עַל-כֵּן קָרְאוּ לְמָקוֹם הַהוּא מְחִנֵּה-דָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה אַחֲרֵי קִרְיַת יִעָרִים: (יג) וַיַּעֲבְרוּ מִשָּׁם הַרְאָפְרַיִם וַיָּבֹאוּ עַד-בֵּית מִיכָה: (יד) וַיַּעֲזְבוּ חַמְשַׁת הָאֲנָשִׁים הַהֵלְכִים לְרַגֵּל אֶת-הָאֶרֶץ לִישׁ וַיֹּאמְרוּ אֶל-אֲחֵיהֶם הִידְעָתֶם כִּי יָשׁ בְּבִתִּים הָאֵלֶּה אֶפּוֹד וְתַרְפִּים וּפְסָל וּמִסְכָּה וְעַתָּה דַעוּ מֵהַתְּעַשׂוּ: ... (ל) וַיְקִימוּ לָהֶם בְּנֵי-דָן אֶת-הַפְּסָל וַיְהוֹנָתָן בֶּן-גֵּרְשָׁם בֶּן-מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשָׁבַט הַדְּנָי עַד-הַיּוֹם גְּלוֹת הָאֶרֶץ: (לא) וַיִּשְׁימוּ לָהֶם אֶת-פְּסָל מִיכָה אֲשֶׁר עָשָׂה פְּלִימֵי הַיּוֹת בֵּית-הָאֱלֹהִים בְּשִׁלָּה: פ

20. ר' צדוק הכהן מלובלין - תקנת השבין עמוד מח

ועל כן יצירת החודש באות הט' דטוביה גנוז בגויה ומזלו אריה, ונראה לי שהוא נגד שבט דן ... ומכל מקום נקרא אריה כיהודה ובכל מקום מחובר ליהודה כנודע במלאכת המשכן והמקדש וגם לימות המשיח כמו שמובא בזוהר, והוא מצד מדת העגולים דהראש והסוף מחובר יחד וגם זנבא דאריה אריה הוא ודן ידין עמו כאחד וגו' מיוחד שבשבטים זה יהודה (בראשית רבה צ"ח.¹)⁽²⁾: ושמשון ושלמה שניהם נשאו נשים נכריות ועיין בהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק י"ג הלכה ט"ו) שגירורם עיין שם, והיינו דכל כוונתם היה להכניעם על ידי זה ולהכניסם לקדושה וכמו שאמרו ז"ל (שוחר טוב כ"א) דמשיח יבוא ללמד תורה ומצוות לאומות העולם, אבל ישראל לא יצטרכו לו דילמדו מפי הגבורה ואנו אין לנו מלך אלא אתה, וכל מלכות ישראל הוא מלכותם על האומות ומה שיכניסום גם כן למקום הגרים תחת כנפי השכינה, וזהו מצד מדריגה התחתונה שבמדת המלכות שהיא מלכותא תתאה והוא דרגא דאריה מלך בחיות הם אומות העולם הנמשלים לחיותו יער שאין להם צורת אדם כמו שאמרו ז"ל (יבמות ס"א א) דאין קרוים אדם, ולפי שרגליה יורדות מות כנודע וכל שליטת האדם בליעל הוא רק ברגלין ומדריגה תחתונה שם הוא מתהפך לרע לו שעל ידי זה יכלה הרע ומעט הנשאר יתהפך לטוב, ומשיח יהיה סוף הרגלין דהוא מלכות שבמלכות:

ושלמה המלך ע"ה היה יסוד שבמלכות והוא זנבא דאריה מצד מדת המלכות שבאריה, ואף על פי שמלך במשפט יעמיד ארץ וכל מדת מלכות היא מדת הדין ודינא דמלכותא לשפוט תבל בצדק מכל מקום זהו רק להעמדת ארץ והנהגת המלכות שזה נקרא מדת מלכות אבל עצם המלך אדרבה מלא רחמים, ועל כן מלכות ישראל הוא משבט יהודה דנקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא שם הוי"ה שהיא עצם המלך והוא מדת הרחמים והוא הנקרא מלך ישראל כי אנו בניו יתברך שמו והמלך בביתו אין שייך הנהגת המלוכה דכל איש שורר בביתו והנהגת מלכות הוא רק על זולתו אבל בביתו הוא ככל אב לבניו ודבוקם בעצם המלך, אבל מדת המלכות שהוא הנהגת המלוכה מתפשט בכנסת ישראל להיות מושל בגוים ולשפוך חמתו עליהם חמת מלך מלאכי מות, מה שאין כן בבני ישראל דהיסורין רק כאב המייסר את בנו להחיותו ולהיטיב אחריתו על ידי זה: ודוד המלך ע"ה שורש מדת המלכות אמרו ז"ל (שוחר טוב כ"ו) ... ודן הוא זנבא דכללות האריה והוא שורש מדת הדין כשמו, ועל כן שמשון היה שופט וידין עמו לא מלך, ועל כן בברכת יעקב נמשל לנחש לא לאריה ונודע דכעס הארי מעורב ברחמנות גם כן כמו שאמרו הטבעיים מה שאין כן חמת זוחלי עפר ונחשים ועל כן לא נאה לו המלוכה כי מהכעס בא לגסות כמו שכתבתי לעיל דשניהם חד, והם ענפי יצרא דעבודה זרה דעל כן שם ירבעם הראשון בדן ושם הוא שורש למציאות עבודה זרה בישראל כמו שאמרו (שוחר טוב ק"א) על פסוק (דברים כ"ט, י"ז) פן יש בכמם משפחה או שבט זה שבט דן: והיינו כמו שאמרו (סנהדרין ק"ג ב) דפסל מיכה עבר בים ובתנא דבי אליהו (פרק כ"ו) דמיכה בעט באנכי וזהו שורש היהדות דישאל דעל כן לא אמר אנכי בלשון ציווי כי שורש ישראל מאמינים בני מאמינים, וגם עובדי עבודה זרה דישאל בכלל זה ואף על פי שמבועטים בלא יהיה לך מכל מקום שורש לבבם נקשר באמונת ה' יתברך רק מיכה שנתמכך בבניו, כי אותם ששמו במקום לבנים בבניו הוא כאילו אין בהם אלא חומר העפרי לבד ואף על פי שכל זרע יעקב יש בהם חלק אלקי ממעל, מכל מקום לעוצם ההשתקעות במצרים יש שהיה גופם חומריי כל כך עד שלא היה לו התחברות כלל עם נפשו הרוחנית עד שגם בחייו היה כאילו נפרד ממנו ועומד עליהם בסוד מקיף לבד, וזה טעם ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כ"ד, י') שהוא למטה מכל הקומה אלא שמכל מקום בסוד מקיף היה מזככם עד שנעשו ספיריים: ולפי שחשק משה רבינו ע"ה היה שיהיה תיקון הגמור בימיו כי לא חשב שיקולקל על ידי העגל דעל כן קיבל הגרים דערב רב כמו שיהיה לעתיד גרים גרורים אף דאין מקבלים גרים בימות המשיח וכן רצה לתקן גם אלו וכל מה שאפשר לבוא בסוף לידי תיקון חשב שיהיה כן בימיו, וציווה ה' יתברך להוציא מיכה לפי שאליו היה לו שייכות שהרי נתחבר אליו יהונתן מזרעו ועל ידו נתברר שורש טעותו במה שאמר (שופטים י"ז, י"ג) עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי וגו', דנראה לי דמכתוב זה למדו שבעט באנכי ולא בלא יהיה לך מה שאמר ייטיב ה' שם הוי"ה ולא נמצא כן בעבודה זרה בשום מקום כידוע דעל שם זה נאמר (ישעיה מ"ב, ח') וכבודי לאחר לא אתן אבל זה מורה על גסות חומר שיהיה מרוחק לגמרי מרוחניות ולא הבין ענין הרוחנית כלל, ואף הוא מכלל המאמינים בני מאמינים והאמין בה' אבל דומה שעל הפסל שלו גם כן חל שם ההוי"ה, וזהו הבעיטה באנכי דלא עבד עבודה זרה להמציא אלהים אחרים כלל דהאמין בהוי"ה רק שהגשים כפי חומרייתו והרי כפר באמיתות ה' יתברך ובעט באנכי לא בלא יהיה לך: וכל מאמיני ההגשמה כן, אף על פי שהראב"ד (הלכות תשובה פרק ג' הלכה ז') קראם גדולים וטובים היינו לפי שהיו שוגגים בזה אבל מכל מקום מודה דשגו בזה ואף דגם השוגג צריך כפרה מכל מקום לא נקרא רשע כלל אף על פי שלא הכיר כל ימיו בשגגתו ולא שב ממנה, ואף מיכה ודאי מוטעה היה ומכל מקום נקרא בעט לפי שהיה לו ללמוד ולא למד והיה קרוב למזיד בזה על ידי שעבר תחילה על שתי דיברות לא תגנוב ולא תשא ששמע אלה וקיבל על עצמו ולא הודה ועל כיבוד אם ובתלתא הוי חזקה שבא לטמא להיות פוחרין: והוא היה מזרעא דיוסף ונתגלגל פסלו לבני דן שהם התחילת גילוי זרעא דרחל על ידי בלהה שפחתה שרצתה להבנות ממנה בעוד שהיה עדיין מדת הדין נותנת שלא תפקד רחל, דעל כן אמרה דנני אלקים (בראשית ל', ו') רצה לומר על שמנע ההולדה ממנה הצדיקה הדין וגם שמע בקולי ליבנות משפחתה וקראתו דן על שם מדת הדין בה כי על ידו נתגלה לה שהכל בדין כי בלידת כל שבט ויציאיתו לאויר העולם נתגלה אורו בעולם ונודע למביני מדע כאבות ואמהות כל מעלות וחסרונות שבו, והרגישה ביצרא דעבודה זרה וכעס הנמצא בו והתחילתם בזרעא דיוסף והבינה מזה הצדקת דינה:

ומכל מקום שמע בקולה גם כן דתוכל להבנות על ידי זה דעל ידי זה נחלש כח אותו יצר דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו דכפי תוקף המעלה כך תוקף החסרון מסיטרא דעץ הדעת טוב ורע שהם זה לעומת זה הרע נגד הטוב ומקביל לעומתו כידוע, ודן שהוא ירוד שבשבטים מצד המעלה גם החסרון שבו ירוד ואין היצר תקיף כל כך בו, ולפי שכבר נתחלק ממנו לדן שיצא תחילה נחלש גם ביוסף אחר כך ואף שבו עיקר תוקפו והתחילתו ביציאה לפועל דמה שהיה בדין היה על ידי ירבעם וכן בני דן לקחו ממכה, מכל מקום עמוד נב שורש יוסף הוא עיקר תולדות יעקב זרע אמת ואין לו שייכות באמת לעבודה זרה ולא לגוים כלל וממנו קמו מלכים דגם בהם יש בשורש תוקף היראה והכרת החסרון ולבלתי רום לבבו והגיאות הוא רק בהוצי הסובבים לאסא ולא חסרון בעצם, אך דן שהוא הירוד ורגליה דזיורדות מות רצה לומר נחשב אצלו זה כחסרון בעצם שלבבו פונה וגו': ועל כן לא נפל לשבט הדני נחלה בתוך שבטי ישראל עד פסל מיכה שהיו מבקשים אז עדיין נחלה כמו שנאמר בענין [בספר שופטים פרק י"ח], דנחלת הארץ לזרע ישראל היא ירושה מאבות מורה על שורש קדושת ישראל מתולדתם כי ה' יתברך נקרא אלקי הארץ וכן התורה עיקרה בארץ ישראל כמו שכתב הרמב"ן (דברים כ"ז, ג'), וזהו קדושת הארץ שהקיא כל הגוים ולא קיבלה אלא בני ישראל שיש בהם

שורש קדושת אבותם שזכו על ידם להבטחת נחלת הארץ, ומה שלא נכבש הכל בימי יהושע עד ימי דוד היינו שלא נתבררה קדושת ישראל עדיין לגמרי עד דוד המלך ע"ה שהוא שלימות הכנסת ישראל, ובני דן שלא נתברר חלקם ונחלתם בארץ ישראל היינו שלא נתברר עדיין שורש מעלת קדושת ישראל שבקרבם עד אז כי נתברר מעלתם, ולעולם המעלה מושכת החסרון עמה ונתגלה אז גם כן חסרונו שמחמתו לא מצאו נחלה עד אז ולפי שזה חסרון בשורש היהדות על כן איחרו הכתוב:

וסידר סיפור זה אחר סיפורי שמשון אף שקדם לו הרבה, כמדת הכתובים להקדים הרפואה למכה **כי שמשון הוא היה היותר גדול שבשבט דן בעולם הזה ובו היה תיקונם שאף על פי שגם הוא בחר בבנות הערלים ונראה כאילו יש לו שייכות עם ערלים מכל מקום הכתוב העיד עליו כי מאת ה' היתה זאת** לנקום אדרבא על ידי זה מהם ולהכניעם ולרע לו לאדם בליעל, ונאמר שם בענין מיכה וכן בענין התחילת סיפור דבני דן אחר כך דבימים ההם אין מלך בישראל, והיינו כי מצד מדת המלכות הוא שלימות הכנסת ישראל ואי אפשר להיות חסרון בזה בשורש היהדות רק כאשר עדיין אין מלך ולא נשלם עדיין בנין קומת כנסת ישראל בשלימות ועל כן עמד פסל מיכה, רק כל זמן היות בית אלקים בשילה שהוא בשבט אפרים אשר לא יבחר בו לנחלה וכל זמן שלא נבחר ירושלים שהוא הנחלה היינו שעדיין לא נתברר בחירת ישראל לגמרי שיהיה שכינתו יתברך בתוכם לנחלה קבוע וקיימא ועל כן היה אז מציאות פסל מיכה שהוא הביעות באנכי שהוא שורש קדושת ישראל: וחורבן הנחלה ובית המקדש דירושלים היה גם כן בחודש אב שהוא נגד דן שמצידו הוא זה, כי כל השבטים כלולים זה בזה והחסרון שבו ישנו גם כן בכלל הכנסיה רק שבו נתגלה ביותר כי כל הכנסיה קומה אחת שלימה, ומשנכנס אב ממעטין בשמחה וכן בני דן נקראו שם בכתוב (שופטים י"ח, כ"ה) מרי נפש שאין להם לב שמח הגורם טובת נפש, כי שמחת בני ישראל הוא רק לפני ה' כמו שנאמר (דברים י"ב, י"ב) ושמתם לפני ה' ונאמר (תהלים ל"ב, י"א) שמחו בה' וגו' וכן בהרבה מקראות ועבודה זרה גורמת עצבות ומרירות נפש לנפש היהדות דבני ישראל שמרוחקת באמת מהם: ושמשון סופו גם כן גרם גלות לעצמו בין העמים ועד שמאס בחייו ואמר (שופטים ט"ו, ל') תמות נפשי וגו' שהוא מצד מרירות הנפש על מה שראה עצמו כבוש תחת ידם והוא טוחן בבית האסורים כדרשת חז"ל (סוטה י' א) שאנסוהו לבוא על בנותיהם ושילידו ממנו בנים ערלים ומצד מרירותו העצום על זה נתרצה במיתת נפשו עם פלשתים חס ושלום כאילו חשב חס ושלום חלקו עמהם על ידי מעשיו, דעל כן הוצרך יעקב להתפלל עליו לישועתך קויתי דבאמת לא נשתקע כלל חס ושלום ביניהם ולא נשאר מזרעו כלום, ואדרבא על ידי גלותו זה וכבושתו בידם כל כך עד שהוצרך להמית את עצמו זה גרם להכניעם ביותר כמו שנאמר (שם בפסוק) כי רבים אשר המית במותו וגו' דכל שליטתם לרע להם, ולא נתגלה בימיו עדיין האל"ף שבסוף הדינא דמלכותא וגם יעקב אבינו ע"ה לא גילהו, רק **משה רבינו ע"ה בברכתו שהוא הברכה דלעתיד לבוא קראו אריה מצד התגלות מדריגת העיגולים כשיעשה הקדוש ברוך הוא מחול לצדיקים לעתיד לבוא ויהיה דן מחובר יחד עם יהודה להיות נעוץ הסוף בתחילה: וזהו היום טוב דחמשה עשר באב שבו הותרו שבטים לבוא זה בזה דעל ידי זה הוא התאחדות כל השבטים יחד דמורה היות כולם עם אחד ולא כל שבט עם בפני עצמו וממילא כולא חד וגם זנבא דאריה הוא, ואז יהיה גם תשעה באב לששון ולשמחה ולא יהיה עוד מרי נפש כלל: ומשנכנס אדר שהוא נגד יוסף על שם וידגו לרוב (בראשית מ"ח, ט"ז) וכן הם שני אדרין שכן יוסף נמנה שני שבטים, מרבין בשמחה כי בו הוא שורש השמחה בה' דעל ידו הוא יחוד קודשא בריך הוא וחיבור כנסת ישראל לאביהם שבשמים על ידי הצדיק יסוד עולם, שיוסף לא סבל שום התחברות עם גויה והוציא דיבת אחיו שנושאים עיניהם בבנות הארץ והוא גם כן מצד גודל ריחוקו בזה שזה כל קדושת ישראל שהם מובדלים מהעמים וקדושה הוא לשון הבדלה וכל זרע יעקב מובדלים מהם לגמרי בעצם, אבל בפועל ומעשה הנגלה אצל בני אדם היה יוסף מוגדר יותר מכולם וכן זרעו אחריו אפילו הגרועים דעל כן ירבעם הרים יד בשלמה על שנשא בת פרעה ועשה המילוא בשבילה, ועדיין לא נתברר אז דבר זה דגם שלמה המלך ע"ה היה מרוחק מהם בתכלית ודכל כוונתו היה להכניסם תחת כנפי השכינה מה שאפשר להכניס מהם ולהוציא בלעם מפיהם, כי לפי הנגלה לא היה כן ולא לפי הנגלה לעיני בשר לבד שהרי גם הכתוב סיפר בגנותו בזה, ואנשי כנסת הגדולה ביקשו למנותו מאותן שאין להם חלק לעולם הבא חס ושלום עד שהודיעום משמים דלא מחשבותיו יתברך מחשבותיהם, דאף שכפי הנגלה בעולם הזה ועולם העשיה שפטו עליו מה ששפטו זהו כפי החכמה והידיעה המתגלית לחכמים ונביאים בעולם הזה ולא כפי אמיתות חכמתו יתברך שיתגלה לימות המשיח ועולם הבא שאז יהיה חיבור אבא ואימא ביסוד אבא וישיגו חכמה העליונה:**

ואילו זכו ונולד יוסף מלאה כבר היה אז כן תיקון כל זרע יעקב בשלימות כמו שיהיה לעתיד וזרעא דרחל היה בנימין לבד, ולפי שריחמה על רחל ורצתה להשלים קומתה שהיא קומת השכינה שממנה דינא קשיא על ידי זה דנה דין בעצמה והודית דמצד מדת הדין הקשה עדיין לא הגיע זמן התיקון הגמור ועל ידי זה נתהפך לדינה אותיות דין על מדתה וה' בסוף היא ה' אחרונה שבשם שרומזת לנוקבא ושכינה, רק שזה היה אצלה בסוף ואחרית וכללותה הוא דין הקשה וצמצום גמור מהתגלות אור השכינה שעל ידי זה גרם מעשה שכם שנדבקה בו עד שאמרו ז"ל ממנה דהנבעלת לגוי קשה לפרוש (בראשית רבה פ', י"א), וכן אמרו (שם) על בן הכנענית זו דינה שנבעלה לכנעני ועל ידי זה נקראת גם היא כנענית כאילו נדבקה בו לגמרי להיות חס ושלום כמוהו, ...